

**VZDELÁVANIE A SPOLOČENSKÁ MOBILITA OBČANOV SO
SLUCHOVÝM
POSTIHNUTÍM NA HORNEJ ZEMI NA ZAČIATKU 20. STOROČIA**

**OKTATÁS ÉS TÁRSADALMI MOBILITÁS A FELVIDÉKEN ÉLŐ
SIKETEK KÖRÉBEN A 20. SZÁZAD ELEJÉN**

Univerzita J. Selyeho – Selye János Egyetem
Pedagógická fakulta – Tanárképző Kar
Didaktika dejepisu PhD – Történelemdidaktika PhD

Práca študentskej vedeckej odbornej činnosti 2019/2020
Tudományos diákköri munka 2019/2020

Vedúci práce: Dr. habil. PaedDr. Kinga Horvath, PhD.
Témavezető: Dr. habil. PaedDr. Horváth Kinga, PhD

Autor: Dorottya Szepessyné Judik
Szerző: Szepessyné Judik Dorottya

Oktatástörténet és társadalmi mobilitás I.

- Az iskolának és az iskoláztatásnak a felfelé irányuló társadalmi mobilitásban betöltött szerepének kutatása a történeti korokban igen kutatott téma.
 - Lásd Mészáros István, Németh András és Pukánszky Béla, Nagy Péter Tibor, Sasfi Csaba és Ugrai János neveléstörténeti tárgyú munkásságát.
- Kétféle tendencia:
 - Az első irányzat: egy vagy több iskola igénybevevőinek a társadalmi hovatartozását próbálják rekonstruálni, ebben összefüggéseket találni, és tanulságokat levonni.
 - A másik irányzat: amikor egy bizonyos rendezőelv szerint például foglalkozás, nemzetiség, felekezet, lakóhelyhez kötődés alapján különítünk el és vizsgálunk egy társadalmi csoportot.

Oktatástörténet és társadalmi mobilitás II.

A fogyatékkal élők egy csoportja vizsgálatának kitűnő példája Magyar Adél nevéhez fűződik, aki az értelmi fogyatékos gyermekről és felnőttéről alkotott mentális kép alakulásának, az elzáró, gyógyító és fejlesztő intézményrendszer történetét kutatta a kezdetektől a 19. század végéig.

Ebben a tudományos diákköri munkában a fogyatékoságtípus (siket) és a történeti földrajzi meghatározás (Felvidék) adja meg a rendezőelvet és ennek alapján kerül elemzésre a három felvidéki siketintézet oktatási tevékenysége és annak siket tanulói társadalmi mobilitása.

A három felvidéki siketintézet iskolaértesítői, illetve a korabeli sajtóforrások segítségével nyomon követhető, hogy a 20. század elején, az oktatás mit nyújtott, illetve milyen szerepet játszott a Felvidéken élő siketek pozitív társadalmi mobilitásában.

A többségi társadalom fogyatékkal élőkhez való viszonya a történeti korokban

- Őskor: Hiteles források nincsenek, a genetikai, illetve szerzett eredetű fogyatékoság meghatározta a közösséghez való viszonyt : elszigetelődés, csodálat és/vagy félelem kiváltása
- Ókor: Általában „isteni büntetésnek” tartották, de nem volt egységes az ókori társadalmak attitűdje.
- Középkor: Ellentmondásos a keresztény egyház hozzáállása: egyrészt „a fogyatékoság az ördög műve”, másrészt hozzátartozik a világ természetes rendjéhez.
- Kora újkor: Egyre többet akartak megtudni a fogyatékoságokról, annak okairól. Főleg a reneszánsz szemlélet indította el a változást.
- Újkor:
 - Felvilágosodás: Hogyan lehet a fogyatékkal élőket tanítani, a társadalmi attitűdöt megváltoztatni?
 - 19. század: Megjelent a rehabilitációra való törekvés és a szélesebb körű, intézményesített oktatási forma.

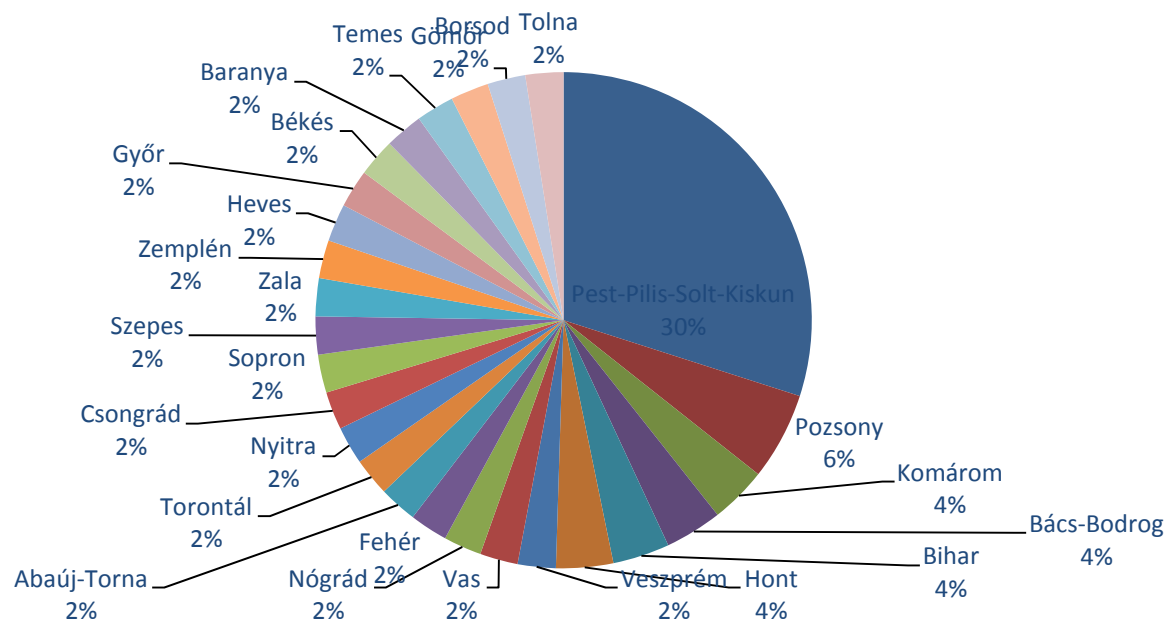
Siketek a különböző történelmi korokban

- Ókor: „aki siketnek születik, az érzéketlenné válik a gondolkodásra” – Arisztotelész
- Középkor: ugyanaz az ellentmondásos attitűd volt jellemző, mint általában a fogyatékkal élők felé a keresztény egyház részéről
- Kora újkor:
 - Reneszánsz: siketek oktathatóságának felismerése és első próbálkozások a siket gyermekek oktatása terén (Cardanus, Pedro de Ponce)
- Újkor
 - Felvilágosodás: első siketoktatási intézmények megjelenése (Párizs, Lipcse, Berlin, Bécs), ezek száma folyamatosan bővült Európában
 - Charles Michel de L'Epée – jelnyelven történő oktatási módszer (francia vagy manuális módszer);
 - Samuel Heinicke – hangzó beszéd útján, szájról olvasással történő oktatási módszer (német vagy orális módszer)
 - 1880-tól a német módszer vált egyeduralmúvá a siketoktatásban.

Az első siketintézet és annak hatása Magyarországon

- 1802:** Az első siketintézet létrehozása Vácon Cházár András Gömör megyei főjegyző nevéhez fűződik.
- **1803:** Megjelent és minden megyei törvényhatósághoz juttattak "*A' Siket-Némák' Nevelés és Tanítás által áhétatos Keresztényekké és az Ország' hasznos Tagjaivá való formálásának szükséges voltáról szóló Irás,-ból.* (MNL NML IV 1. b. 1803. évi közgyűlési iratok. 437/1803.)
- 1817:** Nagy Leopold írása a Tudományos Gyűjteményben a siketek oktathatóságáról.

A váci siketintézetbe járó diákok lakhelyilletőség szerinti megoszlása 1810-1900 között

Forrás: PÉTERFY, S. 1902.: A siketnémák váci intézete. *Néptanítók lapja*. 1902. 35. 33. 2-5.

Az 1840-es évek összeírásai – adatok a siketek társadalmi szerepvállalásához

- A Magyar Királyi Helytartótanács utasítására, a reformkor idején került sor a fogyatékkal élők, köztük a siketek összeírására. Példa gyanánt Nógrád megye Füleki járásából mutatok be egy „tabellát” 1844-1845-ből:

MNL NML IV 7. c. Conscriptioes miscellanes. Vakok és siketnémák összeírása. 1844-1845

Vezeték- és keresztnév	Életkor	Mi sorsú, vajon szegény-e?	Mestersége vagy más foglalatossága módja	Viselete milyen?	Himlőoltással biztosítva van-e?
Fodor Ferenc (Karancsberény)	26	Jobbágy	Jó dolgos	Jó	Nincs
Híves Apolló (Lapujtó)	30	Jobbágylány	Semmi	jó	Nincs
Szőllős Anna (Lapujtó)	22	Jobbágylány	Semmi	jó	Nincs
Majlik Mária (Lapujtó)	20	Árva	Koldul	jó	Nincs
Lantos Julis (Karancsapátfalva)	20	Jobbágylány	Semmi	jó	Nincs
Jakab Erzsébet (Kisterenye)	20	Zsellérlány	Mindent dolgozik	jó	Nincs
Jakab Borbála (Kisterenye)	20	Zsellérlány	Mindent dolgozik	jó	Nincs
Szekeres István (Zagyva)	40	Szegény	Koldulás	jó	nincs
Földi Anna (Zagyva)	40	Szegény	Koldulás	jó	nincs
Vize János (Somosújfalú)	38	Jobbágy	Dolgozik	jó	Nincs
Vize Ferenc (Somosújfalú)	50	Jobbágy	Dolgozik	jó	Nincs

A társadalom fogyatékkal élőkhez való hozzáállását jól érzékelteti a foglalkozások felsorolása: család által eltartott, koldul. Ritka esetben konkrét munkát végez.

1846-ban a M. K. Helytartótanács rendeletet adott ki, hogy a siketek oktathatóságát terjesszék előadások formájában.

Siketekre vonatkozó hivatalos statisztikai háttér 1869-1900 között

1869: 20.699 fő siket

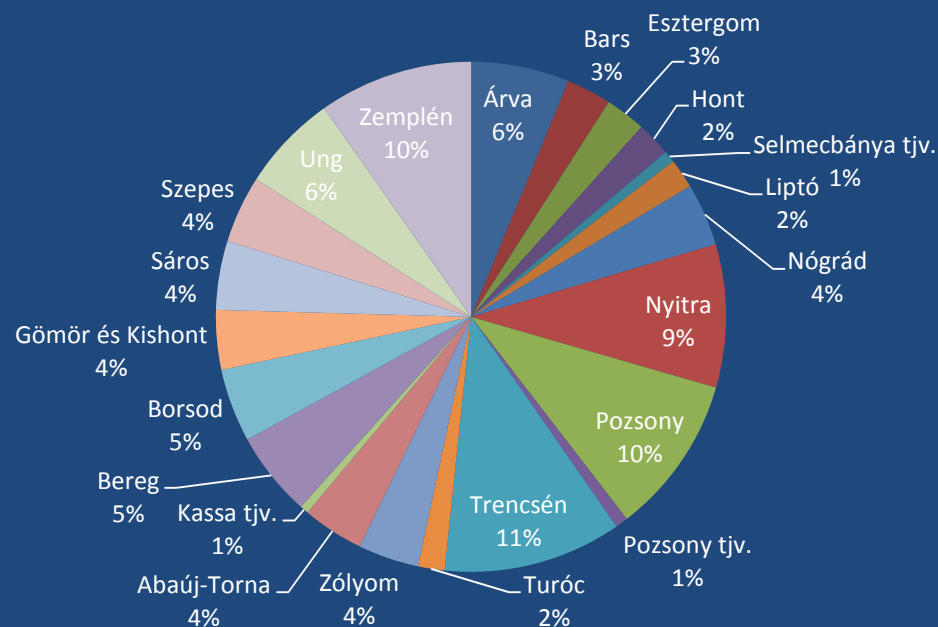
1880: 19.874 fő siket, ebből 10455 fő foglalkozás nélküli, 4336 fő mezőgazdaságban, 2036 fő háztartásban dolgozó

1890: 16.073 fő siket, ebből 5170 fő tanköteles korú

1900: 22.103 fő siket, ebből 3222 fő tanköteles korú és csak 20% jár iskolába

Az adatokban nem szerepel Fiume és Horvátország-Szlavónia.

A Felvidék megyéiben élő, 1900. évi népszámlálás során összesített, 6087 fő siket lakhelyilletőség szerinti eloszlása

Oktatásügyi háttér 1868 után

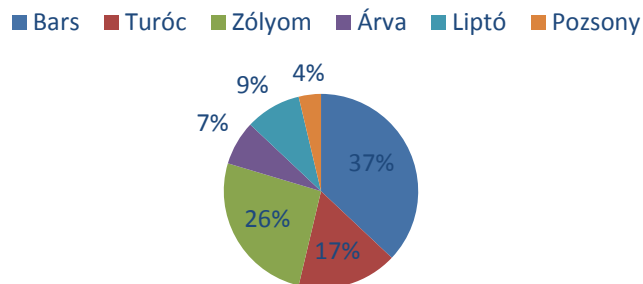
- Az 1868. évi 38. tc. 2 paragrafusa szerint „*a testileg vagy szellemileg gyenge gyermekeket a tiszti orvos bizonyítására az iskolaszék (117. §) rövidebb vagy hosszabb időre fölmentheti az iskolába járás kötelessége alól.*” - nem egyértelmű a siketek tankötelezettsége
- Elképzelések a siketiskola-hálózat kiépítésére:
 - A **dániai rendszer**: „*állittassanak a szükségletnek megfelelő számú szakintézetek*”
 - a **porosz rendszer**: a siketoktatás a megfelelően képzett néptanítók kezébe kerüljön,
 - az **osztrák rendszer**: a néptanítók közreműködése mellett a községi lelkészek tanítsák a siket gyermekeket.
- A kiegyezés után a dániai rendszerhez hasonló oktatási intézményhálózat jött létre. 1918-ig 16 siketintézet jött létre a történelmi Magyarországon.
- Bende Imre orgy. képviselő (1886-tól besztercebányai, 1893-tól nyitrai püspök) 1885. január 26-án tartott parlamenti beszédet a siketoktatás erkölcsi és pénzügyi támogatásáért

A körmöcbányai siketintézet I.

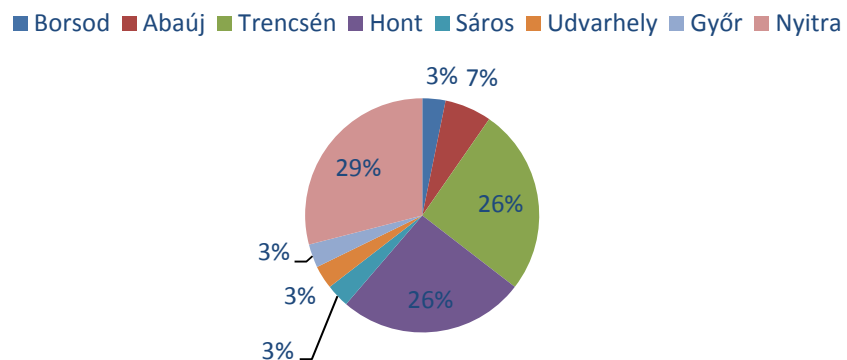
- 1903-ban jött létre, a M. Kir. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 48638/1903. rendeletével hagyta jóvá az intézet létrehozását.
- **Az intézet célja:** *„a siketnéma ne szoruljon mások istápolására, hanem tartsa fen magát a keresményéből. A siketnémák intézetének czélszerű nevelési és oktatási rendszer alkalmazásával, vagyis a hangzó beszéd használatának és kellő reál ismereteknek alkalmazásával a siketnémát önállóvá kell képeznie és fel kell őt szabadítania azon gyámság alól, mely életét különben is nagyon szűk korlátok közé szorítja”.* (Körmöcbányai siketintézeti értesítő, 1904)
- **A tanítás módja:** *„élőszó-beszéd módszere használatával és a jelbeszéd kizárásával”.* (Körmöcbányai siketintézeti értesítő, 1905)
- **A tantárgyak:** kiejtési gyakorlatok írással és olvasással, beszédtanítás, leíró szemléleti oktatás, fogalmazás, olvasás, hit- és erkölcstan, számtan, természetrájk, természettan, földrajz, történelem, alkotmánytan, szépírás rajz, kézimunka (kézügyességi gyakorlatok – slöjd – és női kézimunka) torna.

A körmöcbányai siketintézet II.

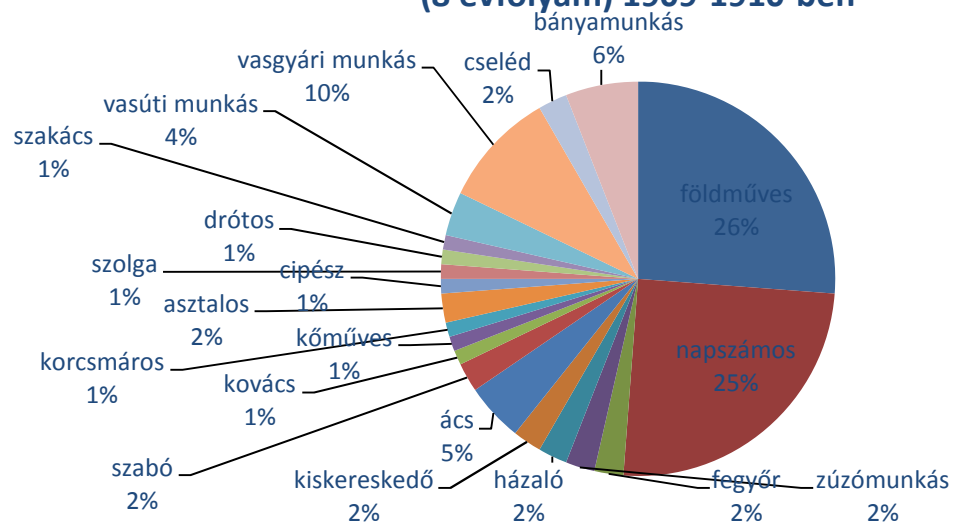
A körmöcbányai siketintézetbe járó diákok (8 évfolyam) lakhelyilletőség szerinti eloszlása megyénként 1909-1910-ben (a)

A körmöcbányai siketintézetbe járó diákok (8 évfolyam) lakhelyilletőség szerinti eloszlása megyénként 1909-1910-ben (b)

A körmöcbányai siketintézetbe járó tanulók szüleinek foglalkozása (8 évfolyam) 1909-1910-ben

Forrás:
Körmöcbányai
siketintézet
értesítője, 1910.

A jolsvai siketintézet

- **1901:** Megkezdte működését a Siketek és Vakok Cházár András Intézete, legfőbb támogatója az Andrássy-család.
- **Az intézetbe járók köre:** Gömör-Kishont, Abaúj-Torna, Szepes és Sáros megyék.
- Az intézet értesítőiben a körmöcbányaival és a pozsonyival ellentétben nem kerültek rögzítésre a tanulók családi háttérére vonatkozó adatok, csak az értesítő Oktatás - Nevelés fejezetei általános részeire tudunk hagyatkozni.
- A növendékek napszámos, földművelő, iparos családból érkeztek, minden tanuló ellátását az intézet állta.
- **Siketnémák Közlönye** szerint „[...] ritkán hallunk hírt erről az intézetről. Kis körében csendesen dolgozik a siketnémák javára, nincs arra ideje, hogy a világ elé tárja tetteit.”
- Az intézet állásfoglalása: az **iparos életpálya** célszerű a jó kézügyességgel, kiváló megfigyelőképességgel, monotónia-tűréssel rendelkező siketek számára.

Megyei siketiskola-hálózat létrehozásának terve

- 1902: Wlassics Gyula m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter, a váci siketintézet 100 éves jubileumi ünnepségén tett kijelentette: *„rövid időn belül, [...] a siketnémák megyei iskoláinak felállítása és az általános tankötelezettség törvényhozási rendezése az összes siketnémák (!) oktatásáról való gondoskodás is megvalósulhat.”* Nem valósult meg.
- A tanköteles siketek száma az **1900. évi népszámlálás szerint 3222 fő volt** és ebből csak 644 járt iskolába, vagyis majdnem 20 % számára volt csak adott a tanulás lehetősége.
- 1904: a felvidéki megyék siket tanköteles korú gyermekeinek beosztása
 - Vác: Hont és Nógrád megye,
 - Sopron: Pozsony megye
 - Körmöcbánya: Nyitra, Trencsén, Turóc, Árva, Bars, Zólyom és Liptó megyék
 - Jolsva: Gömör, Sáros, Szepes és Abaúj-Torna megyék

A pozsonyi siketintézet I.

- 1905: létrejön a Pozsony thj. város által felállított siketintézet.
- **Az intézet célja:**

„Pozsony és Komárom sz. kir. város és Pozsony-, Komárom- és Nyitra tanköteles, mindkét nembeli siketnémáit vallásosan és erkölcsösen nevelje, különleges oktatási módszer segélyével tisztán tagolt hangos beszédre, ennek látás útján való megértésére (leolvasásra) megtanítsa, valamint mindazon ismeretek birtokába juttassa, melyeket az érzékű gyermekek az elemi iskolában sajátítanak el.” (Pozsonyi siketintézet értesítője, 1908)

- **Új kezdeményezés:**

Mivel több volt a tanköteles korú siket gyermekek száma, mint amennyien jelentkeztek az intézménybe, ezért körjegyzőségeken keresztül, **összeírták az intézet kerületéhez tartozó tanköteles siketeket** és ezeknek a névsorát rendszeresen közzétették az értesítőkből név, törvényhatóságok, járások és települések szerint.

A pozsonyi siketintézet II.

A pozsonyi siketintézet 1909-1910.
tanévben járó növendékei szüleinek foglalkozása

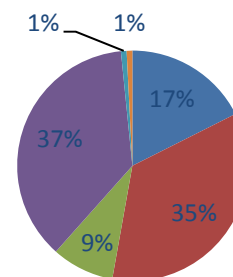
Osztály	hivatalnok	kereskedő	kisiparos	kisbirtokos	őstermelő alkalmazot t	iparos alkalmazot t	Összesen
I.		1	6	3	5		15
II.				1	8	5	14
III.			1		3	8	12
IV.			1		2	5	10
V.	2	1	2			5	10

Forrás: Pozsonyi siketintézet
értesítője, 1910.

A pozsonyi siketintézetbe járó tanulók lakhelyilletőség szerinti megoszlása megyénként (8 évfolyam) 1913-

1914-ben

■ Pozsony thjf. Város ■ Pozsony ■ Komárom ■ Nyitra ■ Moson ■ Trencsén

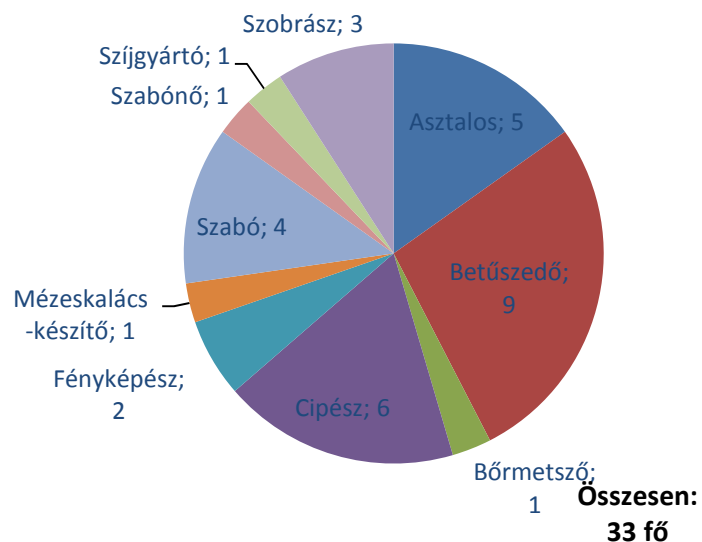

Forrás: Pozsonyi siketintézet
értesítője, 1914.

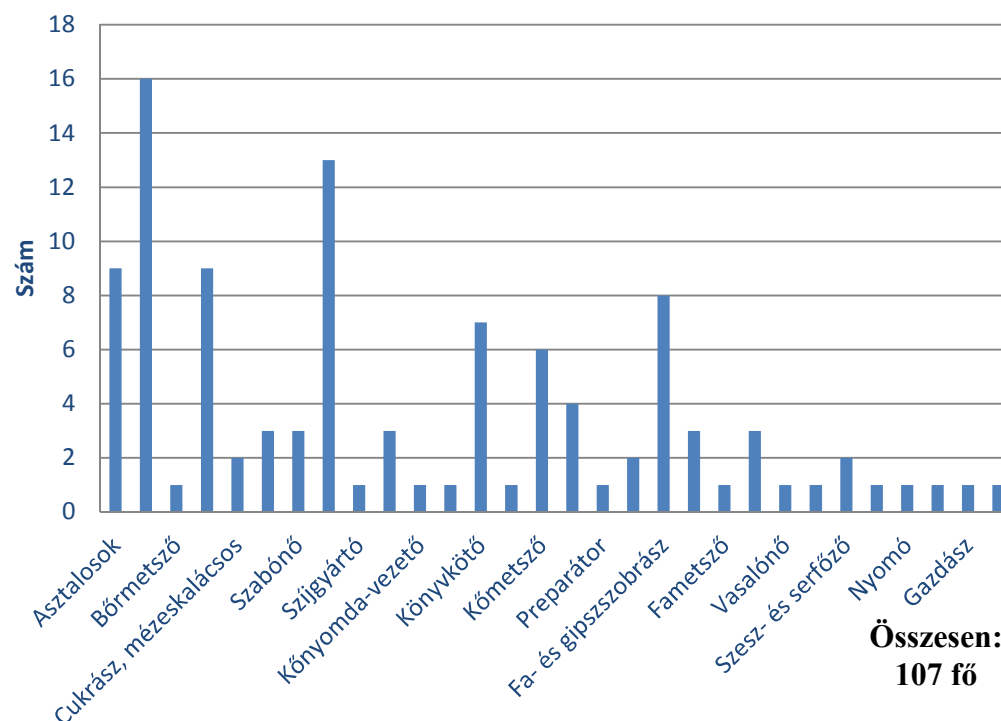
Siketintézeti tanulmányok elvégzése után I.

A sajtó, mint forrás: a hallássérültek korabeli népszerű sajtója volt Siketnémák Közlönye.

"Tanult és önálló siketnémák"
jegyzéke a Siketnémák Közlönyéből
(1901)

Siket iparosok jegyzéke a Siketnémák
Közlönyéből (1902)

Siketintézeti tanulmányok elvégzése után II.

Siketintézetet végzett siketek támogatásának módjai:

- Segélyegyletek támogatása
- A M. Kir. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 1907. évi 110261. szám alatt kelt rendelete alapján 1907-óta, minden tanévben kötelezően felállítandó volt a „**Siketnémák Gyámolító Egylete**” vagy más néven „**Gyámolító bizottság**” siketintézetenként.
 - Ezek célja: a siketek megfelelő munkahelyi elhelyezkedésének biztosítása, munkahelyük megtartása, a munka nélkül maradt siketek segítése, ezenfelül erkölcsi- és jogi támogatás lehetővé tétele.
- „**Siketnéma iparostanonc-tanfolyamok**” szervezése siketintézetenként
 - Jolsva: az iparostanonc-iskola keretei között 1913-ig 11 végzett növendéket tudtak szerződtetni valamelyik mesternél
 - Körmöcbánya: az intézet és az iparostanonc-iskola mellett működő, siketeket foglalkoztató műhelyek felállítása

Összegzés

- A 19. században a Felvidéken élő siket gyermekek számára sokáig nem volt vagy csupán nagy távolságban adódott lehetőség a tanulásra. A korabeli társadalomban számos negatív attitűd élt a siketekkel szemben: nem lehet velük kommunikálni, ebből adódóan nem lehet őket oktatni, és így a családnak kell őket eltartani vagy koldulniuk kell.
- A jolsvai intézet 1901-es, a körmöcbányai intézet 1903-as, illetve a pozsonyi intézet 1905-ös létrehozásával megindult egy olyan mobilitási folyamat, ami lehetővé tette a felvidéki siket tanköteles korú gyermekek számára, hogy olyan oktatást kapjanak, aminek elvégzése után valamilyen szakma elsajátításával megalapozzák jövőjüket és nincsenek kiszolgáltatva a többségi társadalomnak.
- A körmöcbányai, a jolsvai és a pozsonyi siketintézeti értesítőkből szereplő statisztikai adatsorok, az iskola nevelési- és oktatási célját bemutató írások mellett az 1907-től az intézetek falain belül létrehozott gyámolító bizottságok munkájának ismertetése ad támpontot a felvidéki siket diákok társadalmi mobilitásának feltárására.